

Političko (ne)povjerenje kao odrednica sklonosti glasanju na izborima i sklonosti prosvjednom sudjelovanju

DOI: 10.5613/rzs.50.3.3

UDK 159.922.2:32

323.2

316.62:324

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 14. 4. 2020.

Renata FRANC <https://orcid.org/0000-0002-1909-2393>*Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatska**Renata.Franc@pilar.hr*Marina MAGLIĆ <https://orcid.org/0000-0002-6851-4601>*Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatska**Marina.Maglic@pilar.hr*Ines SUČIĆ <https://orcid.org/0000-0002-3533-3660>*Institut društvenih znanosti Ivo Pilar, Hrvatska**Ines.Sucic@pilar.hr*

SAŽETAK

Polazeći od dvodimenzionanog razumijevanja povjerenja u političke institucije, u radu provjeravamo prediktivnost povjerenja u vladu i predstavničke institucije i povjerenja u provedbene institucije za objašnjenje glasanja te prosvjednog sudjelovanja, kao i moguću posredujuću ulogu zadovoljstva funkcioniranjem političkog sustava. Rad se temelji na hrvatskim podacima petog vala Europskog istraživanja vrednota – EIV (*European Values Study* – EVS, 2017). Pojedinačne povezanosti dvaju oblika povjerenja i dvaju tipova sudjelovanja pokazuju da je izraženije povjerenje u vladu i predstavničke institucije povezano s češćim glasanjem te manjom sklonošću prosvjednom sudjelovanju, dok je povjerenje u provedbene institucije povezano samo s manjom sklonošću prosvjednom sudjelovanju. Ujedno, oba su oblika političkog povjerenja snažno međusobno povezana te praćena većim zadovoljstvom funkcioniranjem političkog sustava, a koje je u slaboj pozitivnoj vezi s glasanjem te u negativnoj sa sklonošću prosvjedima. Multivarijatom analizom potvrđen je samo samostalan pozitivni doprinos povjerenja u vladu i predstavničke institucije za pojašnjenje glasanja. Rezultate raspravljamo u kontekstu visoke povezanosti dvaju oblika političkog povjerenja u hrvatskim uvjetima te dosadašnjih nalaza o odrednicama glasanja i prosvjednog sudjelovanja kao dvaju oblika političkog sudjelovanja.

Ključne riječi: Europsko istraživanje vrednota (EIV), glasanje, izbori, političko sudjelovanje, povjerenje u institucije, prosvjedno sudjelovanje, zadovoljstvo demokracijom

1. UVOD

U zemljama liberalne demokracije načini sudjelovanja građana u politici posljednjih se desetljeća mijenjaju. Naime, zamjetan je trend smanjivanja glasanja (npr. Blais i Rubenson, 2013; Hooghe i Kern, 2017) i institucionalnih oblika sudjelovanja (npr. članstvo ili rad u političkim strankama) uz porast prosvjednog¹ sudjelovanja poput potpisivanja peticija, bojkotiranja proizvoda, demonstriranja ili prosvjedovanja (Dalton, 2008; Inglehart i Catterberg, 2002; Norris, Walgrave i Van Aelst, 2005; Welzel, Inglehart i Deutsch, 2005). Slični su trendovi i u Hrvatskoj. Tako hrvatski građani, neovisno o tipu izbora² sve manje glasaju (Čular, 2013; Henjak, 2017b), a sve više sudjeluju u različitim oblicima prosvjeda, putem demonstracija, bojkotiranja ili potpisivanja peticija.

Primjerice, prema podacima *Europskog istraživanja vrednota – EIV* (engl. *European Values Study – EVS*) 2017. godine gotovo polovina hrvatskih građana spominje iskustvo potpisivanja peticije (48%), a desetina (10.3%) sudjelovanje na zakonski odobrenim demonstracijama i pridruživanje bojkotima. Za razliku od toga, 1998. godine iskustvo potpisivanja peticije spominjala je otprilike trećina hrvatskih građana (33.5%), a sudjelovanje na demonstracijama i pridruživanje bojkotima približno jedna dvadesetina građana (6.6% odnosno 5.9%, Ježovita, 2019, str. 255). Usprkos toj većoj zastupljenosti prosvjednih sudjelovanja, u Hrvatskoj su rijetki istraživački pokušaji odgovora na pitanja tko je i zašto sklon (pojedininim) oblicima prosvjednih sudjelovanja i aktivizma (Franc, Šakić i Maričić, 2007; Krolo i Puzek, 2014; Mađerčić i Vukasović Hlupić, 2020).

Uz češće sudjelovanje u prosvjednim aktivnostima, hrvatski građani imaju sve manje povjerenja u nacionalne političke institucije. Dok je prema podacima EIV-a (Ježovita, 2019: 264), 1998. godine potpuno odsustvo povjerenja u Hrvatski Sabor izražavala otprilike petina građana (20.9%), 2017. godine nikakvo povjerenje izražava gotovo šestina građana (58%). Istodobno, nedovoljno se zna o najprimjerenijoj konceptualizaciji te mogućim odrednicama i posljedicama političkog (ne)po-

¹ Uz prosvjedno sudjelovanje (Dalton, Van Sickle i Weldon, 2010), kao zajednički nazivnik za sudjelovanje u demonstracijama, potpisivanje peticija i bojkote u literaturi se koriste i nazivi izvaninstitucionalno sudjelovanje (Hooghe i Marien, 2013; Kern, Marien i Hooghe, 2015), kolektivne akcije propitivanja elita (engl. *elite-challenging*, Inglehart i Catterberg, 2002; Welzel, Inglehart i Deutsch, 2005), akcije mimo predstavničkih kanala djelovanja (engl. *extra-representational political participation – ERP*, Braun i Hutter, 2016; Teorell, Sum i Tobiasen, 2007). Iako su u starijim pristupima ti oblici sudjelovanja nazivani "nekonvencionalnima" (Barnes i Kaase, 1979), danas se naglašava neprimjerenost tog naziva s obzirom na češću pojavnost i legitimnost prosvjednih oblika sudjelovanja (Braun i Hutter, 2016). Tako Jenkins i Form (2005: 343) potpisivanje peticija i sudjelovanje u legalnim demonstracijama nazivaju "konvencionalnim" oblicima protesta.

² Uz neke iznimke, npr. izbori za Županijski dom 1997., parlamentarni i predsjednički izbori 2000. te lokalni izbori 2009.

vjerenja, pa i ulozi političkog povjerenja, za razumijevanje različitih oblika političkog sudjelovanja (Schnaudt, 2019; Van der Meer i Zmerli, 2017: 8).

U ovom radu, na temelju podataka iz EIV-a, provjeravamo ulogu političkog (ne) povjerenja i (ne)zadovoljstva funkcioniranjem političkog sustava za objašnjenje dvaju oblika sudjelovanja građana u politici: sklonosti prosvjednom sudjelovanju te sklonosti glasanju. Pritom polazimo od novijih pristupa o višedimenzionalnosti političkog povjerenja i njihovoj očekivanoj različitoj ulozi za objašnjenje različitih oblika političkog sudjelovanja.

2. PRETHODNA ISTRAŽIVANJA

2.1. Odrednice prosvjednog sudjelovanja

Kao odrednice prosvjednog sudjelovanja, uz sociodemografska obilježja, često se ispituju interes za politiku, politička efikasnost, članstvo u organizacijama, opće društveno povjerenje, ideološki stavovi (poput političke orijentacije i općih političkih vrijednosti) te različiti oblici objektivne i/ili subjektivne deprivacije ili nejednakosti (Bäck i Christensen, 2016; Grasso i Giugni, 2016; Grasso i dr., 2019; Jo i Choi, 2019; Lee i Schachter, 2019). Većinom je riječ o odrednicama s teorijskim uporištem u dvama najčešćim pristupima tumačenju političkog sudjelovanja: *Teoriji socijalnoga kapitala* (razina povjerenja i sudjelovanje u dobrovoljnim aktivnostima) te *Modelu civilnoga voluntarizma* (postojanje resursa, motivacije i mehanizama mobilizacije, Verba, Scholzman i Brady, 1995). K tome, u literaturi o socijalnim pokretima i kolektivnom djelovanju (npr. van Stekelenburg i Klandermans, 2017; Van Zomeren, 2013) kao važne odrednice prosvjednog sudjelovanja navode se i različiti oblici objektivne i/ili subjektivne deprivacije, nejednakosti ili nepravde sukladno tzv. klasičnim *teorijama nezadovoljstva ili pritužbi* (engl. *grievance theories*, npr. Gurr, 1970; Smith i dr., 2012; Stouffer i dr., 1949). Dosadašnji nalazi uglavnom upućuju na to da je prosvjedno sudjelovanje vjerojatnije za osobe izraženijega političkog interesa i izraženijeg nezadovoljstva, kao i za članove organizacija (Franc i dr., 2007; Grasso i Giugni, 2016; Hooghe i Quintelier, 2014), odnosno da je kolektivno djelovanje općenito karakterističnije za osobe izraženije aktivističke identifikacije te one koji percipiraju snažniju nepravdu i veću političku efikasnost (Van Zomeren, 2013). Ujedno, ističe se i složenost odnosa te nedosljednost nalaza u pogledu pojedinih odrednica poput spola i stupnja obrazovanja (Grasso i Giugni, 2016; Solis, 2013; Van Aelst i Walgrave, 2001; Zlobina i Gonzalez Vazquez, 2018), političke efikasnosti ili političke ideologije (Grasso i Giugni, 2016; Norris i dr., 2005; Torcal, Rodon i Hierro, 2016).

2.2. Povjerenje u institucije

Posebna pozornost u istraživanju odrednica prosvjednog sudjelovanja pridaje se *povjerenju u institucije* (Grasso i Giugni, 2016; Hornsey i dr., 2006; Schnaudt, 2019). Pritom su u literaturi razvidna dva osnovna pristupa (Levi i Stoker, 2000; van Stekelenburg i Klandermans, 2018). Prema klasičnom, političko povjerenje preduvjet je i nužan resurs za sve oblike političkog sudjelovanja (Almond i Verba, 1963; Verba i dr., 1995). Prema pristupu o *kritičnim građanima* (npr. Norris, 2011) pak manjak povjerenja u institucije ključna je odrednica prosvjednog sudjelovanja (Braun i Hutter, 2016). Sukladno tom pristupu, autori izvješćuju o negativnoj povezanosti političkog povjerenja s prosvjednim sudjelovanjem (Braun i Hutter, 2016; Ejrnæs, 2017; Hooghe i Marien, 2013; Hooghe i Quintelier, 2014; Kaase, 1999; Norris, 2011) te o pozitivnoj povezanosti s glasanjem na izborima i općenitije institucionalnim sudjelovanjem (Bélanger i Nadeau, 2005; Dalton, 2004; Hooghe i Marien, 2013; Jones i Hudson, 2000; Norris, 1999; Pattie i Johnston, 2001).

Hooghe i Marien (2013), analizom skupnih podataka *Europskoga društvenog istraživanja* (EDI; European Social Survey – ESS) iz 2006. godine, utvrdili su da je povjerenje u institucije značajan prediktor izlaska na izbore te institucionalnog sudjelovanja, dok je manjak povjerenja u institucije prediktor prosvjednog sudjelovanja (potpisivanje peticije, bojkotiranje proizvoda, prosvjedi/demonstracije). Pritom je doprinos povjerenja veći za objašnjenje glasanja na izborima, a relativno skroman za objašnjenje institucionalnog i prosvjednog sudjelovanja (Braun i Hutter, 2016; Hooghe i Marien, 2013). Prediktivnost manjka političkog povjerenja za prosvjedno sudjelovanje ponekad se tumači posredujućom ulogom nezadovoljstva funkcioniranjem demokracije (Braun i Hutter, 2016). Naime, moguće je da građani nezadovoljniji funkcioniranjem demokracije izražavaju i više nepovjerenja u institucije te se stoga i više okreću prosvjednom sudjelovanju.

U literaturi nema potpunog suglasja u pogledu dimenzionalnosti političkog povjerenja, kao ni adekvatnog načina operacionalizacije. Kao mjere političkog povjerenja ponekad se koriste jednočestični indikatori povjerenja u pojedine institucije (Roth, Nowak-Lehmann i Otter; 2013; Van der Meer, 2010; Van der Meer i Dekker, 2011), a katkad rezultati na *ad hoc* (na temelju faktorskih analiza) dimenzijama povjerenja u različite institucije specifične za pojedino istraživanje (Ilišin i dr., 2013; Rimac, 2000; Sekulić i Šporer, 2010). S druge strane, polazeći od jednodimenzionalnog određenja političkog povjerenja, ponekad se pak koristi ukupan rezultat povjerenja određen na temelju povjerenja u sve obuhvaćene institucije (Henjak, 2017b; Hooghe i Marien, 2013; Marien, 2011; Mishler i Rose, 2001). Novije višedimenzionalno određenje političkog povjerenja upućuje na razlikovanje između *povjerenja u vladu i predstavničke institucije* kao primarne političke institucije (vla-

da, parlament, političke stranke i političari) te povjerenja u *provedbene institucije* (policija, sudstvo i javne službe) (Braun i Hutter, 2016; Breustedt, 2018; Katsanidou i Eder, 2018; Schnaudt, 2019: 42). Dosad su provedene tek malobrojne empirijske provjere uloga tih dviju dimenzija povjerenja u razumijevanju političkog sudjelovanja (Katsanidou i Eder, 2018; Schnaudt, 2019). Autorice Katsanidou i Eder (2018), primjerice, na temelju analize podataka dvaju valova EIV-a zaključuju da je ključna odrednica sudjelovanja u prosvjedima manjak povjerenja u provedbene institucije (uz pretpostavku da se u osnovi nalazi nezadovoljstvo funkcioniranjem države), a da povjerenje u predstavničke institucije (ponajprije parlament) pridonosi izlasku na izbore, no da nema dosljedan efekt na sudjelovanje u prosvjedima (Katsanidou i Eder, 2018: 300). Za razliku od toga, Schnaudt (2019) analizom podataka – EDI-ja na razini pojedinih zemalja nije utvrdio dosljedne efekte različitih dimenzija povjerenja na političko sudjelovanje. No, autor naglašava da su nalazi o prediktivnosti povjerenja za političko sudjelovanje najčešće utvrđeni na jako velikim uzorcima – skupnim podacima iz velikog broja zemalja, što vjerojatno pokazuje da je doprinos političkog povjerenja objašnjenju sudjelovanja općenito vrlo mali, praktički zanemariv. Gabriel (2017), uz isticanje malog i nedosljednog doprinosa povjerenja objašnjenju prosvjednog sudjelovanja, naglašava i da uloga političkog povjerenja može varirati ovisno o vremenu ispitivanja, kontekstu (zemlji) i drugim faktorima.

Sveukupno, usprkos popularnosti koncepta političkog povjerenja i čestini njegova ispitivanja, još uvijek se nedovoljno zna o opravdanosti razlikovanja više dimenzija povjerenja u institucije te o pretpostavljenim odrednicama i posljedicama (ne) povjerenja, pa tako i ulozi (različitih dimenzija) političkog povjerenja u tumačenju različitih oblika političkog sudjelovanja (Schnaudt, 2019; Van der Meer i Zmerli, 2017: 8). Uz već opisane probleme u vezi s konceptualizacijom i operacionalizacijom političkog povjerenja, tome sasvim sigurno pridonosi postojanje različitih konceptualizacija i operacionalizacija ponajprije prosvjednog sudjelovanja. Naime, dok se sudjelovanje na izborima u pravilu operacionalizira odgovorima na pitanja o namjeri glasanja ili ranijem glasanju na jednom tipu izbora (npr. Hooghe i Marien, 2013; Katsanidou i Eder, 2018), mjere prosvjednih oblika sudjelovanja najčešće obuhvaćaju različita pojedinačna ponašanja (poput potpisivanja peticija, demonstracija) koja se razlikuju i po pojavnosti, kao i s obzirom na moguće odrednice (Grasso, 2011, 2014, 2016; Grasso i Giugni, 2016; van Stekelenburg i Klandermans, 2018).

U Hrvatskoj je proveden relativno manji broj ispitivanja dimenzionalnosti te mogućih odrednica i posljedica političkog povjerenja, osobito političkog sudjelovanja i političkog zadovoljstva kao korelata povjerenja (Franc i Međugorac, 2015; Franc, Međugorac i Mustapić, 2013; Gvozdanović, 2014; Henjak, 2017a; 2017b; Ilišin i dr., 2013; Sekulić i Šporer, 2010). Pritom, Henjakovi nalazi (2017a: 353) upućuju

na to da su u Hrvatskoj povjerenje u vladu i predstavničke institucije (npr. Sabor) i povjerenje u provedbene institucije (npr. javne službe i pravosuđe) snažno povezanе dimenzije. Raniji nalazi o odnosu povjerenja, političkog nezadovoljstva i sudjelovanja, na temelju podataka iz MyPLACE projekta, pokazuju da je nepovjerenje mladih u Sabor snažno pozitivno povezano s nezadovoljstvom funkcioniranjem demokracije, dok povjerenje u pojedinačne nacionalne institucije nije povezano s pojedinačnim oblicima političkog sudjelovanja (Franc i dr., 2013; Franc i Međugorac, 2015). Dodatno, Henjak (2017b) nije utvrdio samostalan efekt ni općega političkog povjerenja ni zadovoljstva demokracijom na izbornu apstinenciju. K tome, u Hrvatskoj su tek malobrojni autori istraživali odrednice različitih oblika političkog sudjelovanja (s iznimkom glasanja), pri čemu su ispitivali ili pojedinačna ponašanja i/ili mjere općeg sudjelovanja (Franc i dr., 2007; Krolo i Puzek, 2014), a rijetko zasebne dimenzije aktivizma (Mađerčić i Vukasović Hlupić, 2020).

Polazeći od novijih pristupa o višedimenzionalnosti političkog povjerenja i različitoj ulozi dimenzija političkog povjerenja za objašnjenje različitih oblika političkog sudjelovanja, u ovom radu ispitujemo ulogu dimenzija političkog povjerenja i zadovoljstva funkcioniranjem političkim sustavom za objašnjenje prosvjednog sudjelovanja u odnosu na objašnjenje glasanja.

3. METODA

3.1. Ciljevi i hipoteze

Osnovni je cilj našeg rada bio ispitati prediktivnost političkog povjerenja za dva oblika političkog sudjelovanja: a) sklonost prosvjednom sudjelovanju (potpisivanje peticija, sudjelovanje u legalnim prosvjedima i bojkotiranje proizvoda) i b) sklonost glasanju na izborima. Pritom, željeli smo provjeriti opravdanost razlikovanja dviju dimenzija političkog povjerenja (povjerenje u vladu i predstavničke institucije naspram povjerenja u provedbene institucije) te ispitati moguću posredujuću ulogu zadovoljstva funkcioniranjem političkim sustavom pri objašnjavanju sudjelovanja.

Polazeći od ovih ciljeva, formulirali smo sljedeće probleme i hipoteze:

P1 – Utvrditi bivarijatne i multivarijatne odnose dimenzija političkog povjerenja u institucije i dvaju oblika političkog sudjelovanja.

- Za povjerenje u vladu i predstavničke institucije očekivali smo da će se pokazati relativno važnijim pozitivnim prediktorom sklonosti glasanju nego sklonosti prosvjednom sudjelovanju.
- Za razliku od toga, za povjerenje u provedbene institucije, s obzirom na rijetke i nedosljedne nalaze (npr. Katsanidou i Eder, 2018), nismo imali jasnih

očekivanja o mogućem doprinosu objašnjenju sklonosti glasanju u odnosu na sklonost prosvjednom sudjelovanju.

P2 – Testirati hipotezu o mogućoj posredujućoj ulozi (ne)zadovoljstva političkim sustavom za objašnjenje eventualnog doprinosa dimenzija političkog povjerenja za objašnjenje sklonosti glasanju te sklonosti prosvjednom sudjelovanju.

Prije odgovora na te probleme, u okviru opisa instrumenata ispitali smo opravdanost razlikovanja *povjerenja u vladu i predstavničke institucije* (vlada, parlament i političke stranke) od *povjerenja u provedbene institucije* (policija, sudstvo i javne službe), mogućnost formiranja opće mjere sklonosti glasanju te opravdanost razlikovanja sklonosti glasanju i sklonosti prosvjednom sudjelovanju kao zasebnih oblika političkog sudjelovanja.

3.2. Sudionici i postupak

Rad se temelji na hrvatskim podacima petog vala Europskog istraživanja vrednota EIV (European Values Study – EVS, 2017) prikupljenima na reprezentativnom probabilističkom uzorku populacije starije od 18 godina ($N = 1488$; 58.1% žena; $M(\text{dob}) = 49$, $SD = 17.68$) CAPI metodom (engl. *computer aided personal interviewing* – računalno podržano osobno anketiranje). Uzorkovanje je provedeno slučajnim odabirom po 25 kućanstava u svakoj od 162 općine, uz izbor sudionika u kućanstvu metodom posljednjeg rođenja. Anketiranje je provela agencija za istraživanje tržišta GFK iz Zagreba u razdoblju od 15.10.2017. do 1.2.2018. godine (Baloban, Črpić i Ježovita, 2019).

3.3. Operacionalizacija varijabli

3.3.1. Zavisne varijable

Skлонost glasanju na izborima operacionalizirana je odgovorima u vezi s čestinom glasanja na: lokalnim, nacionalnim te EU izborima. Pritom su odgovori rekodirani u smjeru veće čestine glasanja (0 – nikada, 1 – ponekad, 2 – uvijek, uz izostavljanje sudionika s odgovorima: *ne znam*, *nema odgovora* i *nemam glasačko pravo*). Ukupan rezultat određen je kao prosječna vrijednost odgovora na trima česticama, pri čemu veći rezultat upućuje na češće dosadašnje glasanje. Analizom glavnih komponenti ($N = 1444$) potvrdili smo opravdanost formiranja ukupnog rezultata (jedna komponenta karakterističnog korijena većeg od jedan, tj. 2.5, koja objašnjava 83.3% varijance rezultata; najmanje zasićenje komponentom je .89), uz zado-

voljavajuće visok koeficijent pouzdanosti tipa nutarnje konzistencije (Cronbachov $\alpha = .89$).

Sklonost prosvjednom sudjelovanju operacionalizirana je odgovorima na četirima pitanjima u vezi sa: sudjelovanjem u demonstracijama, potpisivanjem peticija, pridruživanjem bojkotima te sudjelovanjem u neslužbenim štrajkovima. Pritom smo odgovore rekodirali na način da odgovor *nikada ne bih* ima vrijednost 0, *mogao bih* – 0.3, a odgovor *činim, već sam to radio* – 1; vidi Welzel, 2010). Ukupan rezultat određen je kao prosječna vrijednost čestine poduzimanja svake od potonjih akcija, pri čemu veći rezultat upućuje na veću sklonost prosvjednom sudjelovanju. Analizom glavnih komponenti ($N = 1308$) potvrdili smo opravdanost formiranja ukupnog rezultata (jedna komponenta karakterističnog korijena većeg od jedan, tj. 2.40 koja objašnjava 60.1% varijance rezultata; najmanje zasićenje komponentom je .60), uz zadovoljavajuće visok koeficijent pouzdanosti tipa nutarnje konzistencije (Cronbachov $\alpha = .75$).

3.3.2. Prediktori – odrednice sudjelovanja

Povjerenje u institucije

U okviru EIV ankete pitanje o političkom povjerenju obuhvaća ukupno 18 institucija. Budući da smo se usmjerili na razlikovanje povjerenja u vladu i predstavničke institucije u odnosu na povjerenje u provedbene institucije, koristili smo podatke o povjerenju u deset institucija (javne službe, odgojno-obrazovni sustav, sustav socijalnog osiguranja, zdravstveni sustav, pravosudni sustav, policija, vojska, Sabor, političke stranke, vlast i državnu upravu). Odgovore smo rekodirali tako da veći rezultat upućuje na veće povjerenje (*nikakvo* (0), *ne baš veliko* (1), *veliko* (2), *veoma veliko* (3)). Početna analiza glavnih komponenti ($N = 1335$) rezultirala je dvama glavnim komponentama karakterističnog korijena većeg od 1, pri čemu je čestica povjerenja u pravosudni sustav imala podjednake saturacije objema komponentama (.43, odnosno -.42). Analiza glavnih komponenti ($N = 1341$), uz isključivanje čestice povjerenja u pravosudni sustav, pokazala je da nakon oblimin rotacije prva komponenta (karakterističnog korijena 4.09; 45.4% objašnjene varijance) okuplja šest čestica povjerenja u provedbene institucije (odgojno-obrazovni sustav, policija, vojska, javne službe, sustav socijalnog osiguranja, zdravstveni sustav; uz najmanje zasićenje od .53), a druga (karakterističnog korijena 1.14; 12.6% objašnjene varijance) tri čestice povjerenja u vladu i predstavničke institucije (Sabor, vlast i državnu upravu te političke stranke, uz najmanju saturaciju od -.74). Na temelju tih nalaza izračunali smo dva rezultata: *povjerenje u provedbene institucije* (odgojno-obrazovni sustav; policija; vojska; javne službe; sustav socijalnog osiguranja;

zdravstveni sustav) te *povjerenje u vladu i predstavničke institucije* (Sabor; vlast i državna uprava; političke stranke). Oba rezultata formirali smo kao prosječne vrijednosti na šest, odnosno trima česticama, pri čemu veći rezultat upućuje na veće povjerenje u taj tip institucija (uz zadovoljavajuće koeficijente nutarnje konzistencije .80 i .81).

Zadovoljstvo funkcioniranjem političkog sustava

Tu smo varijablu definirali kao prosječan odgovor na dvjema česticama: *Koliko se demokratski upravlja ovom zemljom danas?* (od 1 – *ni najmanje demokratski* do 10 – *u potpunosti demokratski*) te *Koliko ste zadovoljni s načinom kako politički sustav funkcionira u našoj zemlji danas?* (od 1 – *potpuno nezadovoljan* do 10 – *potpuno zadovoljan*). Odgovori na ta dva pitanja u relativno su visokoj pozitivnoj korelaciji ($r = .59$, $N = 1450$). Pritom veći rezultat upućuje na veće zadovoljstvo i ima zadovoljavajuću pouzdanost tipa nutarnje konzistencije (Cronbachov $\alpha = .74$).

3.3.3. Kontrolne varijable

Kao kontrolne varijable koristili smo osnovna sociodemografska obilježja sudionika, političku orijentaciju te interes za politiku. Konkretno, uzeli smo u obzir: *spol* (kodiran kao binarna varijabla, 1 – žene; 0 (nisu žene) – muškarci), *dob* (kao kontinuirana varijabla u rasponu od 18 do 82 ili više godina) i *stupanj obrazovanja* (s odgovorima rekodiranim na tri stupnja: *nizak* (ukupno 13.5%; bez škole do završena osnovna škola te srednja strukovna škola u trajanju 1 – 2 godine), *srednji* (ukupno 55.5%; srednja strukovna škola u trajanju 3 godine, škola za zanimanje u trajanju od 4 godine ili više te gimnazija) i *visoki stupanj* (ukupno 31%; od stručni studij na visokoj školi ili veleučilištu do postignut doktorat znanosti)).

Politička orijentacija operacionalizirana je pitanjem *U političkim pitanjima ljudi govore o "ljevičari" i "desničari". Gdje biste se Vi sa Svojim uvjerenjem smjestili na ovoj skali?* s ponuđenim odgovorima na skali od 10 stupnjeva (od 1 do 10) s verbalno definiranim samo krajevima skale: lijevo (1) – desno (10).

Interes za politiku operacionaliziran je s četirima indikatorima čestine *praćenja politike putem različitih medija* (televizija, radio, dnevne novine, društvene mreže) uz rekodirane odgovore u smjeru češćeg praćenja (0 – *nikada*, 1 – *rijetko*, 2 – *jednom ili dvaput tjedno*, 3 – *nekoliko puta tjedno*, 4 – *svaki dan*). Analizom glavnih komponenti utvrđena je jedna komponenta karakterističnog korijena većeg od 1 (2.05; $N = 1472$) koja objašnjava 51.1% varijance rezultata (najniže zasićenje komponentom je .64). Ukupan rezultat formiran je kao prosječna vrijednost na četirima

česticama, pri čemu veći rezultat upućuje na veći interes za politiku, uz prihvatljivu razinu pouzdanost tipa nutarnje konzistencije (Cronbachov $\alpha = .68$).

4. POSTUPCI OBRADE PODATAKA

Kako bismo odgovorili na istraživačka pitanja, proveli smo dvije hijerarhijske regresijske analize sa sklonošću glasanju, odnosno sklonošću prosvjednom sudjelovanju kao zavisnim varijablama. Dva indikatora povjerenja u institucije uveli smo u drugom koraku analiza kako bismo utvrdili imaju li samostalan doprinos objašnjenju sklonosti glasanju, odnosno prosvjednom sudjelovanju, povrh doprinosa socio-demografskih obilježja, političke orijentacije te interesa. Zatim smo, u vidu početne provjere bi li se takvi eventualni doprinosi povjerenja mogli objasniti zadovoljstvom funkcioniranjem političkog sustava, u trećem koraku analiza uvrstili varijablu zadovoljstva funkcioniranjem političkim sustavom. S obzirom na veliki uzorak koji rezultira povećanom snagom statističkih testova, koristili smo stroži kriterij statističke značajnosti ($p < .001$).

5. REZULTATI

5.1. Deskriptivni podatci

Koeficijenti korelacija svih varijabli korištenih u daljnjim analizama prikazani su u Tablici 1.

Podatci u Tablici 1 upućuju na relativno visoku povezanost *povjerenja u vladu i predstavničke institucije* i *povjerenja u provedbene institucije*. Nadalje, obje dimenzije su statistički značajno, iako vrlo slabo, negativno povezane sa sklonošću prosvjednom sudjelovanju. No, samo je dimenzija povjerenja u vladu i predstavničke institucije u pozitivnoj, također niskoj, korelaciji sa sklonošću glasanja na izborima. Obje dimenzije povjerenja relativno su snažno pozitivno povezane sa zadovoljstvom političkim sustavom, slabo pozitivno povezane s desnom političkom orijentacijom te nisu povezane s dobi. Dvije dimenzije povjerenja različito su povezane sa spolom, stupnjem obrazovanja i interesom za politiku. Veće povjerenje u provedbene institucije nešto je karakterističnije za žene i osobe nižeg stupnja obrazovanja, dok povjerenje u vladu i predstavničke institucije nije povezano sa spolom i stupnjem obrazovanja. S druge strane, veće povjerenje u vladu i predstavničke institucije praćeno je i nešto većim interesom za politiku, dok veza povjerenja u provedbene institucije s interesom za politiku nije utvrđena.

Tablica 1. Koeficijenti korelacija (Pearsonov r) svih varijabli korištenih u istraživanju ($N = 1003$, EIV, 2018, hrvatski uzorak).

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>min.</i>	<i>maks.</i>	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
(1) sklonost glasanju na izborima	1.55	0.62	0	2	1	.10	-.02	.30*	.06	-.06	.27*	.17*	.08	.12*
(2) sklonost prosvjedima	0.39	0.24	0	1		1	-.11	-.12*	.18*	-.14*	.23*	-.17*	-.19*	-.15*
(3) spol	0.54	0.50	0	1			1	-.03	-.09	.05	-.10	.09	.14*	.02
(4) dob	49.06	17.06	18	82				1	-.18*	-.13*	.15*	.09	.02	.01
(5) stupanj obrazovanja	2.21	0.63	1	3					1	-.09	.22*	-.06	-.15*	.01
(6) politička orijentacija	5.32	2.61	1	10						1	-.04	.17*	.22*	.29*
(7) interes za politiku	1.65	1.01	0	4							1	.13*	.04	.15*
(8) povjerenje u vladu i predstavničke inst.	0.52	0.52	0	3								1	.56*	.51*
(9) povjerenje u provedbene inst.	1.31	0.54	0	3									1	.46*
(10) političko zadovoljstvo	3.54	1.96	1	10										1

* $p < .001$

Dva oblika političkog sudjelovanja, *sklonost glasanju na izborima* i *sklonost prosvjednom sudjelovanju* nisu međusobno povezani. Iako su obje sklonosti karakterističnije za osobe izraženijega političkog interesa te nisu povezane sa spolom, različito su povezane s drugim varijablama. Konkretno, *sklonost glasanju na izborima* karakterističnija je za starije osobe, osobe izraženijeg povjerenja u vladu i predstavničke institucije te osobe zadovoljnije funkcioniranjem političkog sustava. Za razliku od toga, *sklonost prosvjednom sudjelovanju* nešto je karakterističnija za mlađe osobe, obrazovanije osobe, ljeviše orijentirane pojedince, osobe s manjim povjerenjem u oba tipa institucija te one nezadovoljnije funkcioniranjem političkog sustava. Pritom je u svim slučajevima (osim povezanosti dobi i sklonosti glasanju) riječ o vrlo niskim korelacijama.

Korelacije između ostalih varijabli ili nisu statistički značajne (uz $p < .001$) ili su vrlo niske (npr. negativne povezanosti dobi s obrazovanjem, političkom orijentacijom i političkim interesom, te pozitivna povezanost političkog interesa i zadovoljstva političkim sustavom) ili niske do srednje (pozitivna povezanost stupnja obrazovanja s političkim interesom te veza političke orijentacije i zadovoljstva funkcioniranjem političkog sustava).

5.2. Regresijske analize

U prvom koraku analize sociodemografska obilježja sudionika, politička orijentacija i interes za politiku objašnjavaju 14% varijance sklonosti glasanju te 12% sklonosti prosvjednom sudjelovanju (Tablica 2). Objašnjenju *sklonosti glasanju* značajno samostalno pridonose samo dob i interes za politiku. Objašnjenju *sklonosti prosvjednom sudjelovanju* značajno samostalno pridonose dob (ali uz negativan skromni doprinos) i interes za politiku te s malim doprinosom i lijeva politička orijentacija. U drugom koraku analize, dimenzije povjerenja objašnjavanju dodatnih 2% varijance *sklonosti glasanju*, pri čemu jedino povjerenje u vladu i predstavničke institucije ima statistički značajan, iako vrlo skroman, doprinos. Iako dimenzije povjerenja pridonose objašnjenju dodatnih 3% varijance *sklonosti prosvjednom sudjelovanju*, niti jedna nema statistički značajan samostalan doprinos. U trećem koraku analize, zadovoljstvo funkcioniranjem političkog sustava nije se pokazalo kao statistički značajan prediktor niti sklonosti glasanju na izborima niti sklonosti prosvjednom sudjelovanju (iako su početno utvrđene vrlo niske povezanosti i s jednim ($r_{\text{glasanje}} = .12, p < .001$) i s drugim oblikom ($r_{\text{prosvjedi}} = -.15, p < .001$) sudjelovanja).

Tablica 2. Osnovni nalazi hijerarhijskih regresija ($N = 1003$) *sklonosti glasanju* i *sklonosti prosvjednom sudjelovanju* na sociodemografska obilježja, političku orijentaciju, interes za politiku, dimenzije političkog povjerenja te zadovoljstvo funkcioniranjem političkog sustava (EIV, 2018).

	Sklonost glasanju na izborima							Sklonost prosvjednom sudjelovanju						
	β	p	β	p	β	p	r	β	p	β	p	β	p	r
spol	.02	.520	.01	.829	.01	.784	-.02	-.08	.011	-.06	.065	-.06	.052	-.11*
dob	.28*	< .001	.26*	< .001	.26*	< .001	.30*	-.16*	< .001	-.15*	< .001	-.15*	< .001	-.12*
stupanj obrazovanja	.06	.050	.07	.028	.07	.035	.06	.08	.009	.07	.039	.07	.027	.18*
politička orijentacija	-.01	.658	-.04	.217	-.05	.135	-.06	-.15*	< .001	-.11	.001	-.09	.004	-.14*
interes za politiku	.21*	< .001	.19*	< .001	.19*	< .001	.27*	.22*	< .001	.25*	< .001	.25*	< .001	.23*
povjerenje u vladu i predstavničke institucije			.13*	< .001	.11	.004	.17*			-.11	.003	-.08	.039	-.17*
povjerenje u provedbene institucije			.01	.784	-.00	.957	.08			-.10	.008	-.08	.039	-.19*
političko zadovoljstvo					.05	.176	.12*					-.08	.025	-.15*
R^2	.14		.16		.16			.12		.14		.15		
ΔR^2	.14*		.02*		.00			.12*		.03*		.00		
$F \Delta R^2$	33.13*		9.40*		1.83			25.88*		16.99*		5.04		

* $p < .001$

6. RASPRAVA

Kako bismo utvrdili odnos dviju dimenzija povjerenja u institucije i dvaju tipova političkog sudjelovanja, najprije smo provjerili opravdanost razlikovanja *povjerenja u vladu i predstavničke institucije* i *povjerenja u provedbene institucije* (Braun i Hutter, 2016; Breustedt, 2018; Katsanidou i Eder, 2018; Schnaudt, 2019). Takvu dvodimenzionalnu koncepciju povjerenja u nacionalne institucije u Hrvatskoj je dosad provjeravao Henjak (2017a: 353). Analizirajući tri skupa nacionalno reprezentativnih anketnih podataka (iz 2011., 2015. i 2016. godine), samo je na podatcima iz 2011. potvrdio očekivanu dvodimenzionalnost, pri čemu se radilo o snažno povezanim dimenzijama. Analiza glavnih komponenti u našem istraživanju govori u

prilog empirijskoj opravdanosti razlikovanja dviju dimenzija povjerenja u institucije, pri čemu je također utvrđena i njihova visoka povezanost (Henjak, 2017a). K tome, veće povjerenje i u jedan i u drugi tip institucija praćeno je većim zadovoljstvom funkcioniranjem političkog sustava. To je u skladu s dosadašnjim nalazima o povezanosti (ne)povjerenja mladih u Hrvatski sabor i (ne)zadovoljstva funkcioniranjem demokracije u zemlji (Franc i Međugorac, 2015), kao i teorijskim očekivanjima da bi povjerenje građana u institucije trebalo ovisiti ponajprije o njihovoj (percipiranoj) učinkovitost i djelotvornosti (Hakhverdian i Mayne, 2012; Wang i Wan Wart, 2007). Vrijedi spomenuti i utvrđene pozitivne (niske do srednje) povezanosti političke orijentacije s objema dimenzijama povjerenja i sa zadovoljstvom funkcioniranjem demokracije. Naime, kako politički identiteti oblikuju procjenu funkcioniranja demokracije i sustava, odnosno institucija, te su povezanosti sukladne očekivanju da prištaše vladajućih stranaka (2017. g. u Hrvatskoj je na vlasti bila koalicija predvođena Hrvatskom demokratskom zajednicom – HDZ-om) iskazuju veće zadovoljstvo funkcioniranjem demokracije i veće povjerenje u vladu i predstavničke institucije jer je demokracija rezultirala po njih željenim ishodima (Henjak, 2017a). Zanimljivo je istaknuti i nalaz početne analize glavnih komponenti da povjerenje u pravosudni sustav, uz očekivanu saturaciju na dimenziji povjerenja u provedbene institucije, ima i podjednako visoku saturaciju na dimenziji povjerenja u vladu i predstavničke institucije. To pokazuje da građani percipiraju pravosudni sustav drukčije od ostalih provedbenih institucija, vjerojatno uslijed percepcije da je pravosudni sustav pod većim utjecajem politike. Ujedno, od svih analiziranih institucija građani iskazuju najmanje povjerenja u političke stranke, Sabor te vlast i državnu upravu (u rasponu od 0.42 do 0.63, na ljestvici 0 – 3), a odmah potom u pravosudni sustav (0.70).

Početne korelacije ukazale su na obrnuti odnos povjerenja u vladu i predstavničke institucije s dvama oblicima političkog sudjelovanja. Naime, dok je veće povjerenje u vlast i predstavničke institucije praćeno većom sklonošću glasanja na izborima, veće nepovjerenje u te institucije praćeno je većom sklonošću prosvjedima. Ujedno, veće nepovjerenje u provedbene institucije povezano je s većom sklonošću prosvjedima, dok nije povezano sa sklonošću glasanja. Drugim riječima, sukladno pristupu o kritičnim građanima (Braun i Hutter, 2016; Norris, 2011), sklonost prosvjedima nešto je karakterističnija za osobe manjeg povjerenja u oba tipa institucija, dok je sklonost glasanju karakterističnija za osobe većeg povjerenja u vlast i predstavničke institucije. Međutim, daljnji multivarijantni nalazi utvrđeni regresijskom analizom nisu više tako jednoznačni. Naime, povjerenje u vlast i predstavničke institucije je, sukladno prvoj hipotezi, potvrđeno kao samostalan, iako vrlo slab, prediktor sklonosti glasanju na izborima, ali ne i prosvjednog sudjelovanja. No, za razliku od dijela dosadašnjih nalaza (Katsanidou i Eder, 2018), povjerenje u provedbene institucije nije utvrđeno kao samostalan, a kamoli ključan prediktor

sklonosti prosvjednom sudjelovanju (a niti kao samostalan prediktor glasanja na izborima). Dakle, neovisno o početnim negativnim (niskim) povezanostima obiju dimenzija povjerenja sa sklonošću prosvjedima, vjerojatno uslijed njihove visoke povezanosti, niti jedna dimenzija povjerenja nije se pokazala kao samostalan značajan prediktor sklonosti prosvjedima. Ti su rezultati sukladni nalazima Schnaudt (2019) o vrlo nedosljednoj i često odsutnoj prediktivnosti dvaju oblika povjerenja za objašnjenje različitih oblika političkog sudjelovanja kad je riječ o analizama na razini pojedinačnih zemalja te upućuju na općenito slab, praktički zanemariv, efekt povjerenja na političko sudjelovanje (Gabriel, 2017). Pritom, Hooghe i Marien (2013) sugeriraju da je prediktivnost nepovjerenja u institucije za prosvjedno sudjelovanje stabilnija u zemljama razvijenije demokracije, dok je slabija i neizvjesnija u tzv. novim demokracijama, odnosno zemljama središnje i istočne Europe. Slično tomu, Braun i Hutter (2016) utvrdili su da što je politički sustav otvoreniji u kulturološkom smislu, negativna je veza povjerenja u institucije i prosvjednog sudjelovanja snažnija. S druge strane, u manje otvorenim sustavima manja je i zastupljenost prosvjednih oblika sudjelovanja, neovisno o razini povjerenja ili nepovjerenja.

S obzirom na neutvrđivanje samostalnih efekata povjerenja na sklonost prosvjednom sudjelovanju, odgovori na drugi istraživački problem, u vezi sa zadovoljstvom funkcioniranjem demokracije kao posrednikom efekata povjerenja na oblike sudjelovanja, mogući su samo za potvrđeni samostalan efekt povjerenja u vladu i političke institucije na sklonost glasanju. Početni su nalazi pokazali relativno visoku pozitivnu povezanost političkog zadovoljstva s objema dimenzijama povjerenja. Usto, početne korelacije pokazale su da je zadovoljstvo demokracijom u pozitivnoj vezi sa sklonošću glasanju, a u negativnoj sa sklonošću prosvjednom sudjelovanju (iako je u oba slučaja riječ o vrlo niskim korelacijama). Te su povezanosti sukladne očekivanoj ulozi zadovoljstva političkim sustavom kao posrednika eventualnih efekata povjerenja na političko sudjelovanje. No, s obzirom na to da je utvrđeni doprinos povjerenja u vladu i predstavničke institucije za objašnjenje sklonosti glasanju općenito vrlo nizak, uvođenjem zadovoljstva političkim sustavom u analizu, ni povjerenje u vladu i predstavničke institucije ni zadovoljstvo političkim sustavom ne pokazuju samostalan doprinos (uz $p < .001$) objašnjenju sklonosti glasanja.

Sažeto, istraživanjem smo potvrdili mogućnost razlikovanja dvaju oblika povjerenja u političke institucije – povjerenja u vladu i predstavničke institucije i povjerenja u provedbene institucije, pri čemu je, sukladno i ranijem nalazu u Hrvatskoj, riječ o visoko povezanim dimenzijama (Henjak, 2017a). Neovisno o međusobnoj visokoj povezanosti, dvije su dimenzije povjerenja različito povezane sa sklonošću glasanju i sklonošću prosvjednom sudjelovanju. Pritom je samo povjerenje u vladu i predstavničke institucije potvrđeno kao samostalan pozitivan prediktor sklonosti glasanju. Izostanku prediktivnog efekta ijedne dimenzije povjerenja za objašnjenje

sklonosti prosvjednom sudjelovanju vjerojatno je, uz općenito slabu povezanost povjerenja i sudjelovanja, pridonijela i visoka međusobna povezanost dviju dimenzija povjerenja. Ujedno, istraživanjem nije jasno potvrđena uloga nezadovoljstva političkim sustavom kao posrednika efekata povjerenja u vladu i predstavničke institucije na sklonost glasanju.

Utvrđene nalaze možemo razmotriti i u kontekstu općih odrednica dvaju oblika političkog sudjelovanja, imajući, dakako, u vidu ograničenja našeg istraživanja. Ponajprije, nalazi potvrđuju mogućnost razlikovanja dvaju tipova sudjelovanja: *glasanja* kao tipičnog primjera institucionalnih oblika političkog sudjelovanja te *prosvjednog* sudjelovanja (potpisivanje peticije, sudjelovanje u prosvjedima, javnim demonstracijama i bojkotiranje proizvoda). Naime, u dosadašnjim provjerama dimenzionalnosti političkog sudjelovanja u Hrvatskoj, po pravilu se samo jedno od obuhvaćenih ponašanja odnosilo na sudjelovanje na izborima. U anketi EIV-a pak zahvaćeno je glasanje na različitim izbornim razinama (nacionalni, lokalni i europski izbori), što je omogućilo izdvajanje glasanja na izborima kao zasebne dimenzije u odnosu na protestna ponašanja. Pritom, analizirani prediktori omogućili su objašnjenje 16% varijabiliteta opće mjere sklonosti glasanju na izborima te 15% varijabiliteta sklonosti sudjelovanju u prosvjedima. Iako je u oba slučaja riječ o skromnom postotku, slični su rezultati utvrđeni i u drugim istraživanjima. Tako je Lukatela (2005), analizom podataka Svjetske studije vrijednosti (*World Values Survey*), mjerama socijalnog kapitala objasnila između 1% i 20% varijabiliteta sklonosti prosvjednom sudjelovanju u istočnoeuropskim zemljama. Konkretno, u slučaju Hrvatske riječ je o 19% objašnjene varijance sklonosti prosvjednom sudjelovanju 1995. godine i samo 4% varijance sklonosti prosvjednom sudjelovanju 2000. godine. K tome, usporedba objašnjenog postotka sklonosti političkom sudjelovanju u ovom istraživanju s prethodnim nalazima u kojima su korištene pojedinačne mjere sudjelovanja u hrvatskom kontekstu, upućuje na prednost korištenja kompozitnih mjera dimenzija sudjelovanja. Naime, dok je ovim istraživanjem objašnjeno 16%, odnosno 15% varijabiliteta, u ranijim istraživanjima s većim obuhvatom potencijalnih odrednica objašnjeno je manje varijabiliteta pojedinačnih mjera sudjelovanja (između 3% i 12%, Franc i dr., 2007).

Nadalje, utvrđeni nalazi u vezi s prediktorima sklonosti glasanju samo su dijelom sukladni dosadašnjim nalazima na hrvatskim uzorcima. I naši nalazi govore u prilog da na izborima češće sudjeluju stariji nego mlađi građani te građani izraženijeg interesa za politiku (Franc i dr., 2007; Henjak, 2017b; Lamza Posavec, 2004; Šiber, 2004). K tome, rezultati pokazuju da se ti efekti dobi i političkog interesa ne mogu objasniti razlikama u povjerenju u institucije ili u zadovoljstvu funkcioniranjem demokracije. S druge strane, stupanj obrazovanja i političku orijentaciju nismo potvrdili kao prediktore sklonosti glasanju, vjerojatno i stoga što korištena

mjera, uz ranije istraživano glasanje na nacionalnim izborima (Franc i dr., 2007; Henjak, 2017b; Lamza Posavec, 2004; Šiber, 2004), obuhvaća i glasanje na lokalnim i europskim izborima.

Za razliku od toga, nalazi u vezi s prediktorima sklonosti prosvjednom sudjelovanju većinom su sukladni dosadašnjima koji pokazuju da je potpisivanje peticije i bojkotiranje nešto karakterističnije za mlađe nego starije građane, te u slučaju bojkotiranja proizvoda i osobe višeg stupnja obrazovanja te one ljevijske političke orijentacije, dok nije potvrđeno da je prosvjedno sudjelovanje nešto karakterističnije za muškarce nego žene (Franc i dr., 2007). Pritom, nalazi sugeriraju da se nešto veća sklonost prosvjednom sudjelovanju kod građana lijeve političke orijentacije dijelom može objasniti njihovim manjim povjerenjem u institucije.

Uz već istaknutu prednost kompozitnih mjera (dimenzija) političkog sudjelovanja (u odnosu na mjere općeg sudjelovanja ili one koje se zasnivaju na pojedinačnim ponašanjima), treba spomenuti i njihove nedostatke. Naime, kad je riječ o glasanju, pojedina istraživanja upućuju na barem djelomično različite odrednice sudjelovanja na nacionalnim i europskim izborima (Mattila, 2013). U vezi s prosvjednim sudjelovanjem, van Stekelenburg i Klandermans (2018) ističu ograničenost operacionalizacija na temelju podataka međunarodnih anketnih istraživanja poput EIV-a ili EDI-ja budući da pitanja ne zahvaćaju bitne aspekte kao što su pozadina ili razlozi prosvjednih akcija (vidjeti Walgrave, Wouters i Ketelaars 2016), prema kome su prosvjedne akcije usmjerene ili o kojem specifičnom obliku je riječ (npr. štrajkovi, demonstracije, prosvjedne molitve). Ujedno, sudjelovanje u većini prosvjednih aktivnosti ipak je relativno rijetko na razini opće populacije, odnosno opća pojavnost tih ponašanja prema anketnim podacima na reprezentativnim uzorcima relativno je mala. K tome, često se koriste opće mjere prosvjednog sudjelovanja, iako se pojedinačna ponašanja koja se svrstavaju u prosvjedno sudjelovanje (poput štrajkova, demonstracija, potpisivanja peticija) međusobno razlikuju i po pojavnosti (primjerice potpisivanje peticija i sudjelovanje u demonstracijama), kao i s obzirom na moguće odrednice (Grasso, 2011, 2014, 2016; Grasso i Giugni, 2016; van Stekelenburg i Klandermans, 2018). Štoviše, uobičajene mjere prosvjednog sudjelovanja donekle su pregrube budući da različiti tipovi prosvjeda mogu imati različitu motivacijsku osnovu (Tausch i dr., 2011; Van Zomeren, Postmes, i Spears, 2008; Wright, 2010; Zlobina i Gonzalez Vazquez, 2018). Kao dodatni nedostatak, relevantan u kontekstu ovog rada, treba istaknuti da pitanja EIV ankete o prosvjednom sudjelovanju ne omogućuju sasvim jasno razlikovanje ranijeg ponašanja i namjera budućeg ponašanja (van Stekelenburg i Klandermans, 2018).

Uz ta ograničenja u vezi s operacionalizacijom sklonosti glasanju na izborima, kao i sklonosti prosvjednom sudjelovanju, valja podsjetiti da se utvrđeni nalazi zasnivaju na krossekcijskom istraživanju koje ne omogućuje uzročno posljedične in-

terpretacije, kao ni zahvaćanje mogućih dinamičkih aspekata i procesa povezanih s pojedinim oblicima političkog sudjelovanja. Drugim riječima, iako se krossekcij-skim anketnim istraživanjima može utvrditi pojavnost određenog oblika sudjelovanja ili sklonosti sudjelovanju te ukazati na potencijalne odrednice (uz pretpostavku o uzročnosti), na temelju njih nije moguće zahvatiti bitne posljedice ranijih sudjelovanja. Naime, tek longitudinalna istraživanja mogu omogućiti bolje razumijevanje individualnih i kontekstualnih odrednica i posljedica, poput primjerice ponovljenog sudjelovanja u prosvjedima ili odustajanja od sudjelovanja u prosvjedima (Becker i dr., 2011; Klar i Kasser, 2009; Pérez i dr., 2007; Rimé, 2007). Konkretno, u kontekstu uloge političkog povjerenja za razumijevanje različitih oblika političkog sudjelovanja, povjerenje se uobičajeno razmatra kao odrednica sudjelovanja (što i jest početna postavka ovog rada), međutim jednako je moguće da je političko (ne)povjerenje dijelom i posljedica iskustava povezanih s ranijim sudjelovanjem (Toubøl, 2018).

Nadalje, u ovom istraživanju ispitivali smo samo linearne efekte povjerenja, dok pojedina novija istraživanja pak sugeriraju i moguće složenije odnose političkog povjerenja i sudjelovanja, poput nelinearnog odnosa, prema kojem su prosvjedima skloniji građani i niskog i visokog povjerenja (van Stekelenburg i Klandermans, 2018). K tome, odnos političkog povjerenja i različitih oblika političkog sudjelovanja može ovisiti i o drugim različitim individualnim obilježjima ili stavovima (poput stupnja obrazovanja, interesa, političke efikasnosti ili cinizma; Christensen, 2018; Hooghe i Marien, 2013; van Stekelenburg i Klandermans, 2018), kao i političkim, ekonomskim i kulturološkim, kontekstualnim obilježjima (Braun i Hutter, 2016; Dalton, 2004; Hooghe i Marien, 2013).

Neovisno o istaknutim nedostacima, nalazi rada upućuju na potencijalnu vrijednost razlikovanja dviju dimenzija političkog povjerenja i u hrvatskim uvjetima te da općenito političko povjerenje može imati različitu ulogu u kontekstu razumijevanja različitih oblika političkog sudjelovanja.

7. ZAKLJUČCI

Rezultati rada imaju implikacija za teorijsko razumijevanje i buduća istraživanja političkog povjerenja te uloge (dimenzija) političkog povjerenja za razumijevanje različitih oblika političkog sudjelovanja.

U pogledu političkog povjerenja, rezultati upućuju na potencijalnu vrijednost višedimenzionalnog razumijevanja i mjerenja političkog povjerenja uz razlikovanje povjerenja u primarne političke institucije (vlada i predstavničke institucije; parlament, političke stranke i političari) od povjerenja u provedbene institucije (policija, sudstvo i javne službe) (Braun i Hutter, 2016; Breustedt, 2018; Katsanidou i

Eder, 2018; Schnaudt, 2019). Iako je, sukladno ranijem nalazu (Henjak, 2017a), u hrvatskim uvjetima riječ o vrlo povezanim dimenzijama, istraživanje upućuje na različite obrasce povezanosti dviju dimenzija povjerenja s glasanjem na izborima i prosvjednim sudjelovanjem. Na općenitijoj razini, naši podatci o povezanosti političkog povjerenja i dvaju oblika sudjelovanja građana u politici sukladni su pristupu o kritičnim građanima (Braun i Hutter, 2016; Norris, 2011). Naime, građani općenito većega političkog povjerenja i zadovoljniji funkcioniranjem demokracije nešto su skloniji glasanju, dok su građani manjega političkog povjerenja i većeg nezadovoljstva funkcioniranjem demokracije nešto skloniji prosvjednom sudjelovanju. Ipak, nismo potvrdili specifično očekivanje sukladno pristupu o kritičnim građanima prema kojem su političko (ne)povjerenje i (ne)zadovoljstvo demokracijom ključne odrednice prosvjednog sudjelovanja, budući da nismo potvrdili njihov samostalan doprinos objašnjenju (nakon kontrole ostalih obuhvaćenih odrednica). S druge strane, sukladno i pristupu o kritičnim građanima i očekivanjima koja slijede iz višedimenzionalnog razumijevanja političkog povjerenja, povjerenje u vladu i predstavničke institucije potvrdili smo kao samostalan pozitivan prediktor sklonosti glasanja na izborima.

Uz to što smo općenito potvrdili razlikovanje sklonosti glasanju na izborima te prosvjednom sudjelovanju, kao dva oblika sudjelovanja građana u politici, obuhvaćenim smo odrednicama u oba slučaja objasnili tek nešto manje od petine varijabiliteta. Ostvarena objašnjenja donekle su veća nego u dosadašnjim hrvatskim istraživanjima (dijelom i zbog korištenja kompozitnih mjera sudjelovanja), ali još uvijek općenito skromna, te naglašavaju potrebu istraživanja dodatnih odrednica različitih oblika političkog sudjelovanja. Posebice što se tiče prosvjednog sudjelovanja, sukladno suvremenim teorijama iz područja kolektivnog djelovanja i socijalnih pokreta (van Stekelenburg i Klandermans, 2017, Van Zomeren, 2013), ističemo potencijalnu važnost percipirane političke efikasnosti, percipiranih nepravdi, nejednakosti i relativne deprivacije te identifikacije s organizacijama ili pokretima koji organiziraju ili zastupaju određene prosvjedne oblike sudjelovanja uz uvažavanje konkretnog konteksta, odnosno oblika, i (ideološku) pozadinu pojedinoga prosvjednog sudjelovanja (van Stekelenburg i Klandermans, 2018; Walgrave, Wothers i Ketelaars, 2016).

Dosadašnji nalazi pokazuju da se općenito nisko političko povjerenje, karakteristično i za današnje hrvatsko društvo, dijelom može pripisati percepciji korupcije ali i nasljeđu bivšega nedemokratskog političkog sustava (Braun i Hutter, 2016; Hoghe i Marien, 2013; Štulhofer, 2004) te da je političko nepovjerenje stabilnija i važnija odrednica prosvjednog sudjelovanja u demokratski razvijenijim i otvorenijim zemljama (Van der Meer, 2010; van der Mere i Dekker, 2011). Stoga se s daljnjim razvojem demokracije u Hrvatskoj, uz efikasnu borbu protiv korupcije i efikasnije

funkcioniranje institucija, može očekivati porast političkog povjerenja, a vjerojatno i snažnije razlikovanje različitih dimenzija povjerenja, kao i veća važnost (pojedinih dimenzija) političkog povjerenja za pojedine oblike sudjelovanja hrvatskih građana u politici. Vjerujemo da i doprinosi i ograničenja ovog rada mogu potaknuti na daljnja istraživanja višedimenzionalnosti političkog povjerenja, očekivanih odrednica i posljedica pojedinih dimenzija te posebice uloge (dimenzija) političkog povjerenja za razumijevanje različitih oblika političkog ponašanja.

FINANCIJSKA POTPORA

Rad je realiziran u okviru EU Obzor 2020 projekta PROMISE (broj ugovora 693221).

LITERATURA

- Almond G i Verba S (1963). *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton, NJ: Princeton University Press. <https://doi.org/10.1515/9781400874569>
- Bäck M i Christensen HS (2016). When Trust Matters—A Multilevel Analysis of The Effect of Generalized Trust on Political Participation in 25 European Democracies, *Journal of Civil Society*, 12 (2): 178-197. <https://doi.org/10.1080/17448689.2016.1176730>
- Baloban J, Črpić G i Ježovita J (2019). *Vrednote u Hrvatskoj od 1999. do 2018. prema European Values Study*. Zagreb: Kršćanska sadašnjost d.o.o. Katolički bogoslovni fakultet sveučilišta u Zagrebu Hrvatsko katoličko sveučilište.
- Barnes SH i Kaase MW (1979). *Political Action: Mass Participation in Five Western Democracies*. Beverly Hills, CA: Sage Publications.
- Becker JC, Tausch N, Spears R i Christ O (2011). Committed Dis(s)idents: Participation in Radical Collective Action Fosters Disidentification with the Broader In-group But Enhances Political Identification, *Personality and Social Psychology Bulletin*, 37 (8): 1104-1116. <https://doi.org/10.1177/0146167211407076>
- Bélanger É i Nadeau R (2005). Political Trust and the Vote in Multiparty Elections: The Canadian Case, *European Journal of Political Research*, 44 (1): 121-146. <https://doi.org/10.1111/j.1475-6765.2005.00221.x>
- Blais A i Rubenson D (2013). The Source of Turnout Decline: New Values or New Contexts?, *Comparative Political Studies*, 46 (1): 95-117. <https://doi.org/10.1177/0010414012453032>
- Braun D i Hutter S (2016). Political Trust, Extra-Representational Participation and the Openness of Political Systems, *International Political Science Review*, 37 (2): 151-165. <https://doi.org/10.1177/0192512114559108>
- Breustedt W (2018). Testing the Measurement Invariance of Political Trust across the Globe. A Multiple Group Confirmatory Factor Analysis, *Methods, Data, Analyses: A Journal for Quantitative Methods and Survey Methodology*, 12 (1): 7-45. <https://doi.org/10.12758/mda.2017.06>

- Christensen HS (2018). Knowing and Distrusting: How Political Trust and Knowledge Shape Direct-Democratic Participation, *European Societies*, 20 (4): 572-594. <https://doi.org/10.1080/14616696.2017.1402124>
- Čular G (2013). Političko predstavništvo u Hrvatskoj: predstoji li korjenita promjena stranačkog sustava?, *Političke analize*, 4 (13): 3-11.
- Dalton RJ (2004). *Democratic Challenges, Democratic Choices: The Erosion of Political Support in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acprof:oso/9780199268436.001.0001>
- Dalton RJ (2008). Citizenship Norms and the Expansion of Political Participation, *Political Studies*, 56 (1): 76-98. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9248.2007.00718.x>
- Dalton RJ, Van Sickle A i Weldon S (2010). The Individual–Institutional Nexus of Protest Behaviour, *British Journal of Political Science*, 40 (1): 51-73. <https://doi.org/10.1017/S000712340999038X>
- Ejrnæs A (2017). Deprivation and Non-institutional Political Participation: Analysing the Relationship between Deprivation, Institutional Trust and Political Activism in Europe, *European Politics and Society*, 18 (4): 428-445. <https://doi.org/10.1080/23745118.2016.1256029>
- European Values Study - EVS (2018). European Values Study 2017: Integrated Dataset (EVS 2017)*. GESIS Data Archive, Cologne. ZA7500 Data file Version 1.0.0. <https://doi.org/10.4232/1.13090>
- Franc R i Međugorac V (2015). Mladi i (ne)povjerenje u institucije: moguće odrednice i posljedice. U: Ilišin V, Gvozdanović A i Potočnik D (ur.). *Demokratski potencijali mladih u Hrvatskoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu / Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo, 47-63.
- Franc R, Međugorac V i Mustapić M (2013). *Institution Trustworthiness, Political Efficacy and Justification of Violence as Determinants of Youth Civic Participation*. "Crisis, Critique and Change". 11th Conference of the European Sociological Association (ESA), Torino, Italija, 28–31. 8. 2013.
- Franc R, Šakić V i Maričić J (2007) Građanski aktivizam u Hrvatskoj, *Društvena istraživanja*. 16 (1-2): 111-132.
- Gabriel OW (2017). Political Trust and Political Participation. U: Zmerli S i Van der Meer T (ur.). *The Handbook on Political Trust*. Cheltenham: Edward Elgar, 228–241.
- Grasso MT (2011). *Political Participation in Western Europe* (doktorska disertacija, Oxford University).
- Grasso MT (2014). Age, Period and Cohort Analysis in a Comparative Context: Political Generations and Political Participation Repertoires in Western Europe, *Electoral Studies*, 33: 63-76. <https://doi.org/10.1016/j.electstud.2013.06.003>
- Grasso MT (2016). *Generations, Political Participation and Social Change in Western Europe*. London: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315684031>
- Grasso MT i Giugni M (2016). Protest Participation and Economic Crisis: The Conditioning Role of Political Opportunities, *European Journal of Political Research*, 55 (4): 663-680. <https://doi.org/10.1111/1475-6765.12153>
- Grasso MT, Yoxon B, Karampampas S i Temple L (2019). Relative Deprivation and Inequalities in Social and Political Activism, *Acta Politica*, 54 (3): 398-429. <https://doi.org/10.1057/s41269-017-0072-y>

- Gurr TR (1970). Sources of Rebellion in Western Societies: Some Quantitative Evidence, *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 391 (1): 128-144. <https://doi.org/10.1177/000271627039100111>
- Gvozdanović A (2014). Politički utjecaj i vrijednosti kao odrednice političkog povjerenja mladih u Hrvatskoj, *Revija za sociologiju*, 44 (1): 5-30. <https://doi.org/10.5613/rzs.44.1.1>
- Hakhverdian A i Mayne Q (2012). Institutional Trust, Education, and Corruption: A Micro-Macro Interactive Approach, *The Journal of Politics*, 74 (3): 739-750. <https://doi.org/10.1017/S0022381612000412>
- Henjak A (2017a). Institutional Trust and Democracy Satisfaction in Croatia: Partisanship-versus Outcome -Driven Evaluations, *Croatian and Comparative Public Administration: A Journal for Theory and Practice of Public Administration*, 17 (3): 343–63. <https://doi.org/10.31297/hkju.17.3.1>
- Henjak A (2017b). Lojalnost, glas ili izlazak: izborna participacija i potpora novim strankama u Hrvatskoj, *Anali Hrvatskog politološkog društva: časopis za politologiju*, 14 (1): 79-103. <https://doi.org/10.20901/an.14.04>
- Hooghe M i Kern A (2017). The Tipping Point between Stability and Decline: Trends in Voter Turnout, 1950–1980–2012, *European Political Science*, 16 (4): 535-552. <https://doi.org/10.1057/s41304-016-0021-7>
- Hooghe M i Marien S (2013). A Comparative Analysis of the Relation between Political Trust and Forms of Political Participation in Europe, *European Societies*, 15 (1): 131-152. <https://doi.org/10.1080/14616696.2012.692807>
- Hooghe M i Quintelier E (2014). Political Participation in European Countries: The Effect of Authoritarian Rule, Corruption, Lack of Good Governance and Economic Downturn, *Comparative European Politics*, 12 (2): 209-232. <https://doi.org/10.1057/cep.2013.3>
- Hornsey MJ, Blackwood L, Louis W, Fielding K, Mavor K, Morton T i White KM (2006). Why Do People Engage in Collective Action? Revisiting the Role of Perceived Effectiveness, *Journal of Applied Social Psychology*, 36 (7): 1701-1722. <https://doi.org/10.1111/j.0021-9029.2006.00077.x>
- Ilišin V, Bouillet D, Gvozdanović A i Potočnik D (2013): *Mladi u vremenu krize / Youth in the Time of Crisis*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja/ Friedrich Ebert Stiftung.
- Inglehart R i Catterberg G (2002). Trends in Political Action: The Developmental Trend and the Post-honeymoon Decline, *International Journal of Comparative Sociology*, 43 (3-5): 300-316. <https://doi.org/10.1177/002071520204300305>
- Jenkins JC i Form W (2005). Social Movements and Social Change. U: Janoski T, Alford R R, Hicks A M i Schwartz M A (ur.). *The Handbook of Political Sociology: States, Civil Societies, and Globalization*. Cambridge: Cambridge University Press, 331-349. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511818059.018>
- Ježovita J (2019). Komparativni pregled odgovora na pitanja u anketi Europskog istraživanja vrednota (EVS) -1999., 2008. i 2017. *Bogoslovska smotra*, 89(2), 225-329.
- Jo J-I i Choi HJ (2019). Enigmas of Grievances about Inequality: Effects of Attitudes Toward Inequality and Government Redistribution on Protest Participation, *International Area Studies Review*, 22 (4): 348-368. <https://doi.org/10.1177/2233865919833973>
- Jones P i Hudson J (2000). Civic Duty and Expressive Voting: Is Virtue Its Own Reward?, *Kyklos*, 53 (1): 3-16. <https://doi.org/10.1111/1467-6435.00106>
- Kaase M (1999). Interpersonal Trust, Political Trust and Non-Institutionalised Political Participation in Western Europe, *West European Politics*, 22 (3): 1-21. <https://doi.org/10.1080/01402389908425313>

- Katsanidou A i Eder C (2018). Vote, Party, or Protest: The Influence of Confidence in Political Institutions on Various Modes of Political Participation in Europe, *Comparative European Politics*, 16 (2): 290-309. <https://doi.org/10.1057/cep.2015.27>
- Kern A, Marien S i Hooghe M (2015). Economic Crisis and Levels of Political Participation in Europe (2002–2010): The Role of Resources and Grievances, *West European Politics*, 38 (3): 465-490. <https://doi.org/10.1080/01402382.2014.993152>
- Klar M i Kasser T (2009). Some Benefits of Being an Activist: Measuring Activism and Its Role in Psychological Well-being, *Political Psychology*, 30 (5): 755-777. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9221.2009.00724.x>
- Krolo K i Puzek I (2014). Upotreba internetskih društvenih mreža i participacijske dimenzije društvenoga kapitala mladih na primjeru Facebooka, *Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja*, 23 (3): 383-405.
- Lamza Posavec V (2004). Apstinencija na izborima za Hrvatski sabor 2003. godine: tko i zašto nije glasovao?, *Društvena istraživanja-Časopis za opća društvena pitanja*, 13 (71): 383-404.
- Lee Y i Schachter HL (2019). Exploring the Relationship Between Trust in Government and Citizen Participation. *International Journal of Public Administration*, 42 (5): 405-416. <https://doi.org/10.1080/01900692.2018.1465956>
- Levi M i Stoker L (2000). Political Trust and Trustworthiness, *Annual Review of Political Science*, 3 (1): 475-507. <https://doi.org/10.1146/annurev.polisci.3.1.475>
- Lukatela A S (2005). *The Importance of Trust-Building in Transition: A Look at Social Capital and Democratization in Central And Eastern Europe* (magistarski rad, Department of Political Science-Simon Fraser University). <http://summit.sfu.ca/item/4608>
- Maderčić T i Vukasović Hlupić T (2020). Osobine ličnosti kao prediktori građanskog aktivizma, *Društvena istraživanja*, 29 (2): 241-262. <https://doi.org/10.5559/di.29.2.04>
- Marien S (2011). Measuring Political Trust Across Time and Space. U: Hooghe M i Zmerli S (ur.). *Political Trust: Why Context Matters*. Colchester: ECPR Press, 13-46.
- Mattila M (2003). Why Bother? Determinants of Turnout in the European Elections, *Electoral Studies*, 22 (3): 449-468. [https://doi.org/10.1016/S0261-3794\(01\)00054-3](https://doi.org/10.1016/S0261-3794(01)00054-3)
- Mishler W i Rose R (2001). What Are the Origins of Political Trust?: Testing Institutional and Cultural Theories in Post-Communist Societies., *Comparative Political Studies*, 34 (1): 30-62. <https://doi.org/10.1177/0010414001034001002>
- Norris P (ur.) (1999). *Critical Citizens: Global Support for Democratic Government*. Oxford: Oxford University Press.
- Norris P, Walgrave S i Van Aelst P (2005). Who Demonstrates? Antistate Rebels, Conventional Participants, or Everyone?, *Comparative Politics*, 37 (2): 189-205. <https://doi.org/10.2307/20072882>
- Norris P (2011). *Democratic Deficit: Critical Citizens Revisited*. New York: Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511973383>
- Páez D, Basabe N, Ubillos S i González-Castro JL (2007). Social Sharing, Participation in Demonstrations, Emotional Climate, and Coping with Collective Violence After the March 11th Madrid Bombings 1, *Journal of Social Issues*, 63 (2): 323-337. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00511.x>
- Pattie C i Johnston R (2001). Losing the Voters' Trust: Evaluations of the Political System and Voting at the 1997 British General Election, *The British Journal of Politics and International Relations*, 3 (2): 191-222. <https://doi.org/10.1111/1467-856X.00057>

- Rimac I (2000). Neke determinante povjerenja političkog sustava u Hrvatskoj, *Bogoslovska smotra*, 70 (2): 471-484.
- Rimé B (2007). The Social Sharing of Emotion as an Interface Between Individual and Collective Processes in the Construction of Emotional Climates, *Journal of Social Issues*, 63 (2): 307-322. <https://doi.org/10.1111/j.1540-4560.2007.00510.x>
- Roth F, Nowak-Lehmann DF i Otter T (2013). *Crisis and Trust in National and European Union Institutions — Panel Evidence for the EU, 1999 to 2012*. EUDO/RSCAS Working Paper Series 2013/31. Florence: European University Institute.
- Schnaudt C (2019). *Political Confidence and Democracy in Europe*. New York: Springer. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-89432-4>
- Sekulić D i Šporer Ž (2010). Gubimo li povjerenje u institucije? U: Kregar J, Sekulić D i Šporer Ž (ur.). *Korupcija i povjerenje*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo / Pravni fakultet, 71-110.
- Smith HJ, Pettigrew TF, Pippin GM i Bialosiewicz S (2012). Relative Deprivation: A Theoretical and Meta-analytic Review, *Personality and social psychology review*, 16 (3): 203-232. <https://doi.org/10.1177/1088868311430825>
- Solis A (2013). Does Higher Education Cause Political Participation? Evidence from a Regression Discontinuity Design (Working Paper 2013:13). Uppsala University, Department of Economics. <http://hdl.handle.net/10419/82572> (4. travnja 2020.)
- Stouffer SA, Suchman ES, De Vinney LC, Star SA i Williams RM (1949). *The American Soldier: Adjustment during Army Life* (vol. 1). Princeton, New York: Princeton University Press.
- Šiber I (2004). Interest in Elections and Electoral Participation, *Politička misao*, 41 (5): 3-27.
- Štulhofer A (2004). Percepcija korupcije i erozija društvenog kapitala u Hrvatskoj 1995.–2003. *Politička misao* 41 (3): 156-169.
- Tausch N, Becker JC, Spears R, Christ O, Saab R, Singh P i Siddiqui RN (2011). Explaining Radical Group Behavior: Developing Emotion and Efficacy Routes to Normative and Non-Normative Collective Action, *Journal of Personality and Social Psychology*, 101 (1): 129–148. <https://doi.org/10.1037/a0022728>
- Teorell J, Sum P i Tobiasen M (2007) Participation and Political Equality: An Assessment of Large-Scale Democracy. U: van Deth J W, Montero J R i Westholm A (ur.). *Citizenship and Involvement in European Democracies: A Comparative Analysis*. New York: Routledge, 384–414.
- Torcal M, Rodon T i Hierro MJ (2016). Word on the Street: The Persistence of Leftist-dominated Protest in Europe, *West European Politics*, 39 (2): 326-350. <https://doi.org/10.1080/01402382.2015.1068525>
- Toubøl J (2018). From Democratic Participation to Civic Resistance: The Loss of Institutional Trust as an Outcome of Activism in the Refugee Solidarity Movement, *The British Journal of Sociology*. 70 (4): 1198-1224. <https://doi.org/10.1111/1468-4446.12622>
- Van Aelst P i Walgrave S (2001). Who is that (wo)man in the street? From the Normalisation of Protest to the Normalisation, *European Journal of Political Research*, 39 (4): 461-486. <https://doi.org/10.1023/A:1011030005789>
- Van der Meer T (2010). In What We Trust? A Multi-level Study into Trust in Parliament as an Evaluation of State Characteristics, *International Review of Administrative Sciences*, 76 (3): 517-536. <https://doi.org/10.1177/0020852310372450>

- Van der Meer T i Dekker P (2011). Trustworthy State, Trusting Citizens? A Multilevel Study into Objective and Subjective Determinants of Political Trust. U Hooghe M i Zmerli S (ur.). *Political Trust: Why Context Matters*. Colchester: ECPR Press, 95-116.
- Van der Meer T W i Zmerli S (2017). The Deeply Rooted Concern with Political Trust. U: Zmerli S i van der Meer T (ur.). *The Handbook on Political Trust*. Cheltenham: Edward Elgar, 228–241. <https://doi.org/10.4337/9781782545118.00010>
- van Stekelenburg J i Klandermans B (2018). In politics we trust... or not? Trusting and Distrusting Demonstrators Compared. *Political Psychology*, 39 (4): 775-792. <https://doi.org/10.1111/pops.12464>
- Van Zomeren M, Postmes T i Spears R (2008). Toward an Integrative Social Identity Model of Collective Action: A Quantitative Research Synthesis of Three Socio-Psychological Perspectives, *Psychological Bulletin*, 134 (4): 504–535. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.115.2.314>
- Van Zomeren, M (2013). Four Core Social-Psychological Motivations to Undertake Collective Action, *Social and Personality Psychology Compass*, 7(6), 378-388. <https://doi.org/10.1111/spc3.12031>
- Verba S, Schlozman K L i Brady H E (1995). *Voice and Equality: Civic Voluntarism in American Politics*. Harvard University Press.
- Walgrave S, Wouters R i Ketelaars P (2016). Response Problems in the Protest Survey Design: Evidence From Fifty-One Protest Events in Seven Countries, *Mobilization: An International Quarterly*, 21 (1): 83-104. <https://doi.org/10.17813/1086/671X-21-1-83>
- Wang X i Wan Wart M (2007). When Public Participation in Administration Leads to Trust: An Empirical Assessment of Managers' Perceptions, *Public Administration Review*, 67 (2): 265-278. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6210.2007.00712.x>
- Welzel C, Inglehart R i Deutsch F (2005). Social Capital, Voluntary Associations and Collective Action: Which Aspects of Social Capital Have the Greatest 'Civic' Payoff?, *Journal of civil society*, 1 (2): 121-146. <https://doi.org/10.1080/17448680500337475>
- Welzel C (2010). How Selfish are Self-expression Values? A Civiness Test, *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 41 (2): 152-174. <https://doi.org/10.1177/0022022109354378>
- Wright S C (2010). Collective Action and Social Change. U: Dovidio J F, Hewstone M, Glick P i Esses V M (ur.). *Handbook of Prejudice, Stereotyping, and Discrimination*. Newbury Park, CA: Sage, 577–596. <http://dx.doi.org/10.4135/9781446200919.n35>
- Zlobina A i Gonzalez Vazquez A (2018). What is the Right Way to Protest? On the Process of Justification of Protest, and its Relationship to the Propensity to Participate in Different Types of Protest, *Social Movement Studies*, 17 (2): 234-250. <http://dx.doi.org/10.1080/14742837.2017.1393408>

Political (Dis)Trust as a Determinant of Voting and Protest Participation

Renata FRANČIĆ <https://orcid.org/0000-0002-1909-2393>

Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Croatia

Renata.Franc@pilar.hr

Marina MAGLIĆ <https://orcid.org/0000-0002-6851-4601>

Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Croatia

Marina.Magic@pilar.hr

Ines SUČIĆ <https://orcid.org/0000-0002-3533-3660>

Institute of Social Sciences Ivo Pilar, Croatia

Ines.Sucic@pilar.hr

ABSTRACT

Starting from a two-dimensional understanding of trust in political institutions, the paper examines trust in the government and representative institutions and trust in executive institutions as predictors of voting and protest participation, as well as the possible mediating role of satisfaction with the functioning of the political system. The paper is based on the Croatian data from the fifth wave of the European Values Study (EVS, 2017). Individual associations between the two forms of trust and the two types of participation indicate that greater trust in government and representative institutions is associated with more frequent voting and a lower propensity for protest participation. In contrast, trust in executive institutions is only associated with a lower propensity for protest participation. At the same time, both forms of political trust are strongly interconnected and accompanied with greater satisfaction with the functioning of the political system, which is weakly positively associated with voting and negatively associated with the propensity for protest participation. The multivariate analysis confirmed only the trust in government and representative institutions as a unique positive predictor of voting. The results are discussed in view of the high association between the two forms of political trust in the Croatian context, and the findings to date regarding the determinants of voting and protest participation as two forms of political participation.

Key words: European Values Study (EVS), voting, elections, political participation, trust in institutions, protest participation, satisfaction with democracy